

Відгук

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора В.Й.Бочелюка на дисертації МА ФУ «Копінг-поведінка як процес набуття особистісного досвіду у соціумних взаємовідносинах», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «Психологія»

Дисертаційна робота Ма Фу є самостійним завершеним дослідженням, яке сприяє вирішенню однієї з актуальних проблем психології – дослідженню набуття особистісного досвіду в процесі функціонування в комунікативних ситуаціях соціумних взаємин. Її науковий зміст пов'язаний з науковими розробками кафедри теорії та методики практичної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського «Психологічні особливості регуляції діяльності особистості, що розвивається». Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол № 3 від 31 жовтня 2019 р.).

Актуальність дослідження зумовлена соціальною та теоретичною значущістю питань, пов'язаних із визначенням психологічних умов надійного функціонування людини у соціальному середовищі. Теоретична розробка проблеми може стати у нагоді при розробці як загальної теорії особистості та діяльності, так і теорії взаємодії, спілкування та міжособистісних відносин з огляду на можливості її конкретизації посиленням на явища, що відтворюються у понятті копінг-поведінка.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає у: а) теоретичній розробці та емпіричному обґрунтуванні оригінальної концепції копінг-поведінки з побудовою її концептуальної і конкретно теоретичної моделі; б) здійсненні суб'єктно-особистісно-діяльнісного підходу до вивчення психологічних складових, механізмів та детермінант функціонування та розвитку копінг-поведінки в контексті цілісної життєдіяльності індивіда; в) розкритті взаємозв'язку особистісних та інтерактивних компонентів ситуацій,

що утворюють континуум подій в соціумній активності індивіда як особистості; г) обґрунтуванні можливості дослідити копінг-поведінку, змодельовавши її соціумні обставини в реальній обстановці навчально-професійної діяльності студентів-першокурсників; д) сформульовано положення про рефлексивне ставлення до особистісних проявів власної активності в інтерактивних обставинах як основного психологічного механізму становлення копінг-поведінки.

Практичне значення дослідження визначається можливістю використання отриманих даних у профілактичній, консультативній та корекційній роботі, спрямованій на створення умов для формування та розвитку копінг-поведінки студентів у вищому навчальному закладі.

Згідно теоретичному задуму дисертанта, перший розділ містить міркування про методологічні засади дослідження (принципи онтологічності, соціумності, поведінковості, функціональності, психологічності, процесуальності, розвитковості) (с. 26), які в подальшому були використані при побудові концептуальної моделі копінг-поведінки і визначенні суттєвих ознак у досліджуваному понятті (с. 27).

В роботі схарактеризовано копінг-поведінку як феномен, що існує у відповідь на вимоги соціумної ситуації, з апелюванням до понять адаптування до стресу, уникання життєвої напруги, особистісних якостей, стресостійкості, механізмів владнання тощо, почерпнутих з відповідних літературних джерел. Особливо підкреслюється явище обопільного взаємовпливу партнерів в соціумних взаємовідносинах, яке автор розглядає як основу соціального навчання в них.

Заслуговує на увагу сформульоване автором положення, що вказує на значущість комунікативних дій, спрямованих на підтримку і збереження позитивного образу власного «Я» при розгляді взаємодії з опорою на праці Дж. Міда, М. Вебера, Дж. Хоманса, Р. Бейлза та ін., згідно з яким комунікативні дії, які відповідають етичним нормам, є наочний приклад конструктивної комунікації, який наслідують (с. 51).

У контексті такого розгляду дисертант звертається до проблеми педагогічної взаємодії, а також проблеми фасилітаційного потенціалу вчителя, вихователя, педагога, вбачаючи в них значну частину умов, що впливають на розвиток копінг-поведінки.

Автор особливо підкреслює значення фасилітативної підтримки для розвитку копінг-поведінки, яка є суттєвою складовою соціальної, соціально-психологічної та міжособистісної взаємодії, здійснюваної, як правило, у формі мовленнєвої взаємодії. Міркуючи так, дисертант приходить до висновку про вплив мовленнєвих формулювань не тільки на засвоєння відповідної лексики, а й на спосіб мислення учасників інтеракцій і, отже, на їхню копінгову поведінку, висхідну до їхньої Я-концепції.

Перший розділ дисертації завершується міркуваннями про ситуацію як основний соціумний феномен, який вимагає від її учасників відповідної копінгової поведінки. Автор підкреслює, що безпосередня сутність копінг-поведінки полягає в вирішенні діалектичного протиріччя, яке виникає між типовим в індивідуальному наборі копінгових прийомів, якими володіє кожен з учасників, і нетиповим в самій ситуації (с. 74). Приймаючи рішення про той чи інший спосіб, кожен з учасників проявляє особливості свого минулого досвіду, висхідного до особливостей своєї особистості, індивідуальної поведінки, самоствавлення та інше.

У другому розділі, як вважає автор дисертації, мають бути зведення про критеріальні ознаки копінг-поведінки як системного феномена, системність якого він вбачає у демонстрації учасником поведінки приналежності до певного особистісного типу, ставлення до себе, найбільш часто активно використовуваних поведінкових патернів, психологічних захистів, впевненості в собі при прийнятті рішення, соціального інтелекту (с. 77 – 83).

В основу моделювання копінг-поведінки в дослідженні покладено методику Р. Лазаруса і С. Фолкман, тест Міні-Мульт як скорочений варіант ММРІ, тест-опитувальник самоствавлення (В. В. Столін, С.Р. Пантілеєв), тести Шмішека, впевненості в собі Ромека, Плутчика, Гілфорда.

Використовуючи зазначені методики в роботі з підлітковою, юнацькою та дорослою вибірками, дисертант отримав результати, статистична обробка яких дозволила йому сформулювати висновки, згідно з якими основною тенденцією розвитку копінг-поведінки при переході від підліткового віку до більш зрілих вікових періодів є зростаюче значення копінг-стратегії «Планування вирішення проблеми» (с. 131).

Цей висновок послужив орієнтиром при організації тренінгового навчання студентів-першокурсників, в якому він використовував їхні психодіагностичні результати також і відносно рівня комунікативності та емоційної зрілості як основу рефлексування власного досвіду в комунікативній поведінці.

Третій розділ дисертаційної роботи «Копінг-поведінка як перманентне явище в життєдіяльності індивіда» містить міркування автора щодо вікових відзнак копінг-поведінки, пов'язаних з набуттям інтерактивного досвіду. Сформульовано висновок, згідно з яким перехід від однієї вікової групи до іншої супроводжується зниженням ресурсних витрат на неефективні варіанти копінг-поведінки (с. 139).

Розгляд копінг-поведінки в контексті її системних зв'язків дозволив автору дійти висновку про те, що за кожною копінг-стратегією криються індивідуальні особистісні обставини, що визначили своєрідність їх формування (с. 162). Відповідно до цього, як вважає дисертант, копінг-поведінка являє собою суб'єктний механізм інтерактивних взаємовідносин особистості, висхідний до досвіду самосприйняття, усталених форм поведінки. використання психологічних захистів, які в міру дорослішання пов'язуються з переживанням впевненості в собі (с. 163).

Згідно з факторним аналізом, копінг-поведінка досліджуваних студентів-першокурсників ґрунтується на незрілому захисті (перший фактор), впевненості в собі (другий фактор), самовпевненості в собі (третій фактор), екстраверсії (четвертий фактор) і екзальтації (п'ятий фактор) (с. 167).

Текст дисертаційної роботи завершується викладом перебігу тренінгового навчання, що містив елементи тренінгу комунікативності, результати якого показали значущість рефлексивного переживання своєї буттєвості в континуумі ситуацій життєдіяльності для вироблення відповідних поведінкових патернів (с. 174), які не тільки стикаються з мовленнєвою діяльністю учасників інтеракцій, а й існують завдяки їй.

Поряд із загальною позитивною оцінкою зібраного та опрацьованого матеріалу, викладеного у дисертаційній роботі, слід висловити зауваження, які стосуються необхідності:

1) чіткого визначення словосполучення «особистісний досвід», який, якщо виходити із формулювання теми дисертації, і є основою в становленні копінг-поведінки;

2) охарактеризувати копінг-поведінку як поведінкове утворення шляхом системного розгляду поняття «поведінка» як процесу взаємодії індивіда і його оточення;

3) детального визначення суті суб'єктно-особистісно-діяльнісного підходу, заявленого в дисертації як вихідна методологічна основа дослідження копінг-поведінки;

4) визначення місця емпатії та афіліації у здійсненні копінг-поведінки;

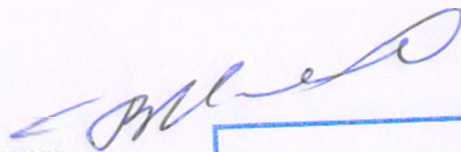
5) більш детального зображення процесу суб'єктного моделювання інтерактивної ситуації, яка, як стверджується в дисертації, є вихідною основою копінг-поведінки;

6) методологічного пояснення ідеї про можливість використовувати певний часовий період у навчально-професійній діяльності як модель заявленої у назві роботи «соціумних взаємин».

Висловлені зауваження не знижують загальної теоретичної та практичної значущості дисертації, яку ми розглядаємо як суттєвий внесок у загальну теорію копінг-поведінки.

На підставі зазначеного можна стверджувати, що дисертаційна робота «Копінг-поведінка як процес набуття особистісного досвіду у соціумних взаємовідносинах» зроблена на високому науковому рівні, за своєю значущістю, науковою новизною та практичною спрямованістю отриманих результатів повністю відповідає існуючим стандартам, за змістом і оформленням відповідає вимогам п. 10 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р. (зі змінами від 9 червня 2021 р. № 608), а її автор – Ма Фу – заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю «Психологія».

Доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
соціальної роботи та психології
Національного університету
«Запорізька політехніка»

В.І.Бочек

Підпис

ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
"ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА"

